
Arhitekturni vidik načrtovanja razvoja turizma v zavarovanih območjih

Author(s): Mitja PAVLIHA

Source: *Urbani Izziv*, Maj 1997, No. 30/31, Pogledi na prostor / Views on Space (Maj 1997), pp. 74-80

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180709>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This content is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

JSTOR

- nove prostorske izvedbene akte naj se pripravi na osnovi posebnega navodila, ki bo zagotavljal večjo uporabnost dokumentov v nastajajočih tržnih razmerah.

Opombe:

- ¹ Barton, H., Davis, G., Gulse, R.: Sustainable Settlements A Guide for Planners, Designers and Developers, LGMB, 1995.
- ² Kivell, P.: Land and the city - Patterns and Processes of Urban Change, Routledge (London-New York), 1993.
- ³ Dekleva, Jože: Dejavniki razvoja mesta Ljubljane, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana 1992.
- ⁴ Progress Report From the Commission, On the Implementation of the European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development, Com (95) 624 final.
- ⁵ Prof. mag. Vladimir Braco Mušič, Urbanistična zasnova Novo mesto - osnutek, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana 1996.

Jože Dekleva, dipl. inž. arh., Urbanistični inštitut RS, Darja Plantan, dipl. inž. grad., Mestna Občina Novo mesto

Viri

Barton, H., Davis, G., Gulse, R.: Sustainable Settlements A Guide for Planners, Designers and Developers, LGMB, 1995.
 Dekleva, Jože, et al., Zemljiška politika kot instrument izvajanja prostorskih planov:
 Faza 1: Lastninjenje zemljišč,
 Faza 2: Upravni instrumenti zemljiške politike,
 Faza 3: Ekonomski instrumenti zemljiške politike,
 Faza 4: Institucije za izvajanje zemljiške politike, UI RS, 1993.
 Dekleva, Jože, et al., Instrumenti zemljiške politike v tržnih gospodarstvih: primerjalni pregled, UI RS, 1993.
 Dekleva, Jože: Predlog reforme sistema regulacije rabe zemljišč, UI RS, 1996.
 Dekleva, Jože: Dejavniki razvoja mesta Ljubljane, UI RS, 1992.
 Kivell, P.: Land and the city - Patterns and Processes of Urban Change, Routledge (London-New York), 1993.
 Krisper, Kramberger, M.: Omejitve lastninske pravice v javnem interesu, posvet Pravne fakultete, "Nekateri odprti problemi lastninskega prava", 1997
 Mušič, Vladimir: Urbanistična zasnova Novega mesta (osnutek), Urbanistični inštitut RS, Ljubljana 1996.

Mitja PAVLIHA

Arhitekturni vidik načrtovanja razvoja turizma v zavarovanih območjih

1. Uvod

Podeželski prostor je zelo občutljiv na ekološko problematične posege in dejavnosti. Tu se prideluje hrana in akumulira pitna voda; izvira jo torej dobrine, ki so nujne za življenje in so neposredno uporabne.

Tudi druge kvalitete (rekreacija, šport, izobraževanje itd.), zaradi katerih je podeželje zanimivo za sodobnega človeka, so z onesnaženjem okolja močno prizadete, marsikje že degradirane.

Vsakršen poseg v podeželje, v zavarovano območje, mora predvidevati njegovo podobo in rabo, prijetnost in možnost obnavljanja. Takšna območja je potrebno skrbno ovrednotiti in vsak poseg vanje tehtno premisliti.

Pri načrtovanju turizma v zavarovanih območjih predstavlja arhitekturna stroka (v degradaciji ali ohranjanju okolja) na ravni odprte krajine, naselij ali posamičnih objektov nedvomno enega najmočnejših dejavnikov.

Zaradi njenih vplivov je lahko okrnjena in razvrednotena duhovna in materialna kultura, regionalna tipika in identiteta pa sta lahko oskrunjeni. Človekova kultura bivanja in potrebe se s časom spreminjajo. Te spremembe pogojujejo razvoj, ki mora biti premišljen v smislu ohranjanja regionalnega kulturnega bogastva.

2. Razmere v Sloveniji

2.1 Opredelitev problema

Arhitekturni vidik problemov, ki se pojavljajo pri načrtovanju razvoja turizma, je izpostavljen v nezaželenih prostorskih procesih, ki vodijo v poslabšanje podobe krajine in objektov ter so posledica premajhne odzivnosti družbe na ta dogajanja.

Prvi vidijo krajino kot fizično, objektivno in samo po sebi dejansko resničnost, drugi pa zajemajo predstavniki svet, ki ga o krajini oblikuje človek. Vloga arhitekturnega oblikovanja je pri tvorjenju ali ohranjanju celostne krajinske - podeželske podobe pomembna, vendar skoraj zanemarjena.

Kot najpomembnejše je potrebno najmanj izpostaviti proces pomestenja, urbanizacije podeželja, kot nasproten proces t.i. "praznjenja podeželja".

V 80. letih se je v preseljevanju pojavila povsem nova težnja, ki prenaša prvine podeželskega življenja v mesto, kar v simbolnem smislu pomeni obogatitev življenja v mestu z vsemi doživljajskimi kvalitetai podeželja, ki ga mestno okolje ne premore.

Iztekajoče stoletje bo v razvoju poselitve zaznamovano s pravim množičnim izseljevanjem mestnega prebivalstva na podeželje. Ta proces ima zanimivo gospodarsko, socialno-psihološko ozadje. Po neki anketi iz leta 1994 želi v Veliki Britaniji 75 odstotkov mestnih prebivalcev živeti na deželi in ne v mestih. Po napovedih se bo na britanskih otokih preselilo iz mest na podeželje 10 milijonov ljudi (Parks for Life, 1994).

Velik generator strukturnih sprememb agrarne krajine je vsekakor urbanizacija podeželja. Ta pojav naj bi bil posledica novega gospodarskega zagona, ki sloni na velikem številu majhnih podjetniških pobud, ki pomenijo kombinacijo bivanja in delovnih mest (turizem). Zaradi razpršenega delovanja in znane prodornosti novega

podjetništva bo ta "razvoj" težko nadzorovati oziroma usmerjati. Krajevne oblasti mu bodo dajale prednost, saj bo prinašal nova delovna mesta in dohodek. Ta del nedvomno predstavlja eno najtežavnejših vprašanj v oblikovanju in izvajanju strategije prostorskega razvoja slovenskega podeželja v prihodnosti.

"Kulturna krajina je ponavadi v enaki, včasih celo v večji meri nosilec identitete nasproti mestom ali vasem. Ta teza ima razvidno logiko, ki je v tem, da imajo v mestnem življenju bolj opredelilno vlogo dejavniki družbene narave, podeželje pa je bolj odvisno od naravnih razmer" (Ogrin, 1986).

V krajini prihajajo do izraza naravni pogoji in izvirnost v tehnikah pridelovanja in sicer tem bolj, čim večja je prostorska pestrost, ki ustvarja drugačnost in enkratnost ter daje osnove identitete. Zato vlada danes v Sloveniji stanje, za katerega je značilno, da zaradi večje ohranjenosti krajina na večini ozemlja očitno prispeva k prostorski identiteti. To bo še posebej pomembno v prihodnosti, ker bo na osnovi večje ali manjše, a vendar razvidne pestrosti v naravnih značilnostih krajina še vedno dejavno sooblikovala regionalno in krajevno členjenost in raznolikost. Na drugi strani pa je zaradi globalnega poenotenja arhitekturnega izraza v tem pogledu stavbna ustvarjalnost zanemarjena.

Bogata krajinska in arhitekturna pestrost Slovenije zahteva od vseh načrtovalcev različnih dejavnosti in predvsem tudi od arhitektov, krajinskih arhitektov in urbanistov, da krajino obravnavajo celostno in pri projektiranju upoštevajo njeno kulturno dediščino tudi z vidika drugih strok.

2.2 Oblike degradacije podeželskega okolja

Svet se v zadnjih nekaj desetletjih spreminja izredno hitro, hitrost procesa pa se še povečuje. Primerjava s stanjem v svetu po drugi svetovni vojni in celo s stanjem, ki

je časovno manj odmaknjen, to jasno potrjuje. Že danes je očitno, da bo jutrišnji svet v osnovah spremenil celotno družbeno reprodukcijo in sicer v treh vidikih: v načinu dela, bivanja in porabe prostega časa. Danes se to kaže predvsem v prostorski odslukavi teh preobrazb. Kot posledico naj izpostavim le nekaj primerov očitno degradirane naravne in kulturne dediščine:

- jalovišča termoelektrarn, rudnikov in črne metalurgije
- območja zapuščene industrije
- podstandardna zasilna bivališča
- številna neurejena, ilegalna odlagališča odpadkov
- neuspešno meliorirana območja
- raznaravljeni vodotoki
- razvrednotena obrežja vodotokov
- razvrednotena območja zaradi izgradnje prometnic, zlasti avtocest
- načel ustroj in podoba vaških naselbin in posameznih arhitekturnih enot v odprti krajini (neprimerna arhitektura)
- z zidavo, zlasti s programsko preusmeritvijo dvorcev in graščin, ogroženi kulturni spomeniki oziroma njihovi ambientli

Procesi nazorno kažejo na:

- črnograditeljstvo
- pritisk na podeželje
- slabo nadzorovano razširjeno reprodukcijo industrije in turizma
- zaraščanje opuščeni kmetijskih zemljišč
- nazadovanje melioriranih kmetijskih zemljišč
- uresničevanje programa za osuševanje vlažnih, naravovarstvenih pomembnih območij
- posodabljanje kmetijstva, ki se izmika družbenemu nadzoru
- nadaljevanje gospodarjenja z rekami na dosedanjih izhodiščih visoke stopnje njihovega raznaravljanja

3. Razvojne možnosti

3.1 Zavarovana kulturna krajina – možnost trajnostnega razvoja

Največ površine v zavarovanih območjih zavzema t.i. zavarovana kulturna krajina – zavarovana območja II., V. in delno VI. kat. po kla-

sifikaciji IUCN. Z izrazom kulturna krajina večinoma opredeljujemo okolje, ki ga je ustvaril človek s krčenjem gozdov, urejanjem kmetijskih pridelovalnih površin, urejanjem komunikacij v prostoru in zidanjem bivališč ter drugih, za človeka potrebnih objektov. V njej pa je še vedno delež "upravljanje" krajine – gozdov in pašnikov, pa tudi otokov naravno ohranjenih sestavin, na primer vodotokov, močvirnih zemljišč, golega skalovja itd.

"Sam pridevnik "kulturna" napeljuje na pomensko ožanje termina na oblike človekovega spreminjanja naravne krajine, ki jih imamo za izraz kulturnega in ne zgolj civilizacijskega, tehniškega, z golim gospodarskim interesom usmerjenega spreminjanja narave, temveč tudi v vseh pogledih ustreznega urejanja prostora" (Marušič, Bartol, 1995).

V preteklosti so bila zavarovana območja varovana v celoti. Neokrnjena območja niso dopuščala nikakršnega razvoja. To je bilo mogoče, ker so bila zelo odmaknjena od mest, bila so neprimerna za razvoj in med ljudmi ni bilo potrebe po raznih športnorekreativnih, kulturnoizobraževalnih in turističnih dejavnostih. Razvoj je bil usmerjen le na območja, kjer sta bili tradicionalnost in človekova raba prostora degradirani. Do tega je prišlo predvsem zaradi izseljevanja lokalnega prebivalstva v mesta.

Okoliščine in pogoji v današnjem času so drugačni. Industrijski napredek, potovanja, komunikacije, dostopnost, razvoj nove infrastrukture, univerzalnost ekonomije in osupljiva rast človeške populacije težijo k novim pristopom in metodam varovanja naravne in kulturne dediščine. Dnevna migracija med podeželjem in mestom je vse večja. Mestni človek odhaja na podeželje dnevno, na vikend ali pa na daljše počitnice. Aktivno preživljanje prostega časa v naravi postaja za mestnega človeka nujno in modno. Med varovanjem in razvojem je zato potrebno najti ravnotežje. Bolje je mestnemu človeku, ki odide v naravo, ponuditi določene infrastrukturne dejavno-

sti, kot pa mu zaradi pomanjkanja le-teh pustiti improviziranje, ki za seboj vedno potegne onesnaževanje. Hkrati pa je potrebno skrbeti za naravo, njeno čistost in neokrnjenost.

Moderen način življenja že najmlajšim omogoča okoljsko izobrazbo in jih osvešča v zvezi z okoljem, naravo, podeželjem itd. Ekološka zavest je tako pri mlajših generacijah prisotna že od začetka, s tem pa tudi občutek odgovornosti do naravne in kulturne dediščine. Če sta oba ekstrema (varovanje in razvoj) v ravnotežju, lahko govorimo o trajnostnem razvoju.

Zavarovana območja ne morejo biti izolirane površine – rezervati, ki so v celoti sami sebi namen in so ločeni od lokalnih in mestnih skupnosti. Mestni človek potrebuje oddih v naravnem okolju. Trajnosten razvoj je ena glavnih tem v razvojnih strategijah zavarovanih območij, ki so edini mogoči odgovor na tezo "varovanje za razvoj".

Arhitektura je eden močnejših sooblikovalcev celostne krajinske podobe neke regije. Za arhitekta je nedvomno velik izziv načrtovati tako, da vzpostavi primerno ravnotežje med tradicionalnim, regionalnim in modernim, novim.

Le kaj pomeni arhitektu izkušnja, ki je: na eni strani bogata regionalna tipika z tradicionalno arhitekturo in arhitekturnimi detajli, etnološkimi posebnosti itd., na drugi strani pa nov, moderen način življenja, drugačna bivanjska kultura in nenazadnje skorajšnje zlitje podeželja z mestom, kar je zelo značilno za Slovenijo, ki je tako majhna in tako raznolika?

Zavedati se moramo, da bodo v prihodnje uspešni le tisti razvojni programi, ki bodo v ravnotežju z okoljsko konzervacijo – varovanjem naravne in kulturne dediščine – in s potrebami modernega človeka.

Primerjava značilnih momentov razvoja "trajnostnega" in "brezobzirnega" turizma na podeželju nam kaže na širino problema, s

Preglednica 1: Splošne značilnosti

BREZOBZIRNI TURIZEM	TRAJNOSTNI TURIZEM
hiter in nepremišljen	postopen in premišljen
maksimiziran	optimiziran
ni nadzorovan	nadzorovan, obvladljiv
kratkotrajn	dolgotrajn
upošteva le interes turistov	upošteva interese vseh, predvsem pa interes lokalnega prebivalstva
se upravlja "na daljavo"	se upravlja lokalno
kvantitativen	kvalitativen
sociološko in okoljsko nepremišljen in agresiven	sociološko in okoljsko premišljen in oprezen
brez mere	z mero
sektorski	celostni
nestanoviten	stanoviten
nosilci razvoja so neizobraženi in neosveščeni (prodajna cena)	nosilci razvoja so izobraženi in osveščeni (vrednote)
nequalificirana delovna sila	kontinuirano izobraževanje delovne sile
udarna prodaja	svetovanje
turizem kot najvišja gospodarska vrednota – monokultura	iskanje alternativnih možnosti – polikultura

Preglednica 2: Razvojne strategije

BREZOBZIRNI TURIZEM	TRAJNOSTNI TURIZEM
nenaprtni razvoj	planski, načrtovani razvoj
obravnavanje projekta	celovito obravnavanje, koncept – projekt
lokalno načrtovanje	regionalno usklajevanje lokalnih načrtov
pozidave zunaj naselij	razvoj obstoječih naselij
razvoj turizma vsepovsod	razvoj turizma le na primernih lokacijah (obstoječa lokalna infrastruktura)
intenzivni razvoj v občutljivih krajinskih območjih	zaščita občutljivih krajinskih območij
razpršenost	koncentracija
prekomerno zidanje novih objektov, novih kapacitet	prenova obstoječih objektov
neomejen razvoj – špekulacije z zemljišči in objekti	omejen – nadzorovan razvoj
nestrokovni razvoj	strokovni razvoj – vključevanje lokalnega prebivalstva
"uvažanje" delovne sile	zaposlovanje lokalnega prebivalstva
podlaga za razvoj je le ekonomska osnova	razprave na ekonomskih, ekoloških in socialnih ravneh
upad kmetovanja in preusmerjanje v turistično dejavnost	kmetovanje (lokalna ekonomija) je ohranjena in ojačana
lokalne skupnosti prevzemajo družbene stroške	nosilec razvoja prevzame družbene stroške
spodbuja se prevoz z osebnimi avtomobili	prevoz z javnimi prevoznimi sredstvi
turistično povpraševanje in ponudba le v višku sezone	turistično povpraševanje in ponudba skozi vse leto
neusklajena arhitektura – novo proti tradicionalnemu	usklajena arhitektura – novo z tradicionalnim
neupoštevanje naravnih in kulturnih vrednot	ohranitev naravnih in kulturnih vrednot

Preglednica 3: Obnašanje turista

BREZOBZIRNI TURIZEM	TRAJNOSTNI TURIZEM
masovni turizem	omejen turizem
velika poraba energije za transport	varčna poraba energije za transport
vnašanje tujih življenjskih stilov	ohranjanje lokalnega življenjskega stila
pasivne počitnice	aktivne počitnice
neosveščenost	osveščenost
superiornost	prilagojenost
brezobzirnost	taktnost
glasnost	mirnost
povzročanje škode v okolju	spoštovanje okolja
potrošništvo	skromnost
ogledovanje	doživljanje

katerim se mora arhitekt – načrtovalec nujno soočiti, če hoče svoje poslanstvo primerno opraviti. V preglednicah 1, 2 in 3 je prikazan že uveljavljen angleški vzorec (Local Plan, 1995).

3.2 Interdisciplinarnost arhitektovega dela
geneza elementov, ki jih mora arhitekt načrtovalec upoštevati pri projektiranju v zavarovanih območjih

Etnološki vidik¹

Sodobna identiteta podeželja se je razvila predvsem iz neštetih sestavin in modelov, ki so se kot razne vrste zgodovinskega spomina oblikovali kot dediščina podeželja. Prisotni sta dve skrajnosti odnosa do dediščine podeželja, njena raba in njena zloraba, ki je prisotna tako v okviru podeželja, kot tudi zunaj tega geografsko in družbeno določljivega prostora. Ti dve skrajnosti je potrebno razumevati tudi v časovnem pogledu, saj o razumevanju dediščine, njeni rabi in zlorabi na podeželju lahko govorimo že kot o izrazitem razvojnem pojavu, ki ima v posameznih obdobjih zgodovinskega razvoja svojevrstne, predvsem pa spremenljive oblike in modele.

Tak pogled človeka odvrta od ustaljenega razumevanja, ki je bilo pogosto povezano z izrazitim priseganjem na konstante, značilne za preteklo kulturo in načine življenja ljudi v podežljskem prostoru.

ru. "Raba in zloraba dediščine izvirata iz odnosov, ki jih imamo ljudje do dediščine podeželja (ali dediščine v celoti)" (Bogataj, 1995). Te odnose bi lahko razvrstili v štiri temeljne skupine: romantično-nostalgični, odklonilni, tržni ali ekonomski in strokovni odnosi.

Slednji upoštevajo vidike različnih strok, ki se pri svojem delu posredno ali neposredno srečujejo ali ukvarjajo z vprašanji dediščine in njenih aplikacij.

Geografski vidik²

Zaradi številnih oblik telesne in duševne rekreacije ljudje potujejo v pokrajine s primernimi naravnimi pogoji. Raznovrstnost in čistost zemeljskega površja, vegetacije in vod, razgibane obale morij in jezer z zelenim zaledjem in modro površino vođa, planinarjenje in športi poleg telesne aktivnosti pri ljudeh sproščajo tudi doživljajsko in s tem duševno ugodje. Posamezna krajinska območja in elementi naravnih pojavov se odlikujejo s posebej zanimivimi in estetskimi oblikami, ki poleg rekreacijskih zadovoljujejo tudi kulturne potrebe ljudi.

Varovanje naravne in kulturne krajine je za rekreacijo in turizem ena temeljnih prioritiet. Turistična dejavnost je v naravni in kulturni krajini v zadnjih letih zaradi nepravilnega odnosa poudarjala le vsestransko pozitivne učinke turizma, predvsem njegov prispevek

k hitrejšemu gospodarskemu in socialnemu razvoju ožjih in širših območij. Ob hitrem razvoju turistične dejavnosti se kažejo stranski učinki, ki spodbujajo vse glasnejša opozorila o nasprotju med trenutnimi ekonomskimi koristmi in potrebo po ohranitvi manj obremenjenega okolja. Zaradi zelo povečanega turizma nastajajo velika turistična naselja, pojavljajo se neskladja in nasprotja med obremenitvijo in zmogljivostjo krajine.

Ekološki vidik³

Mogočen gospodarski razmah sodobnega življenja je marsikje z nepremišljenimi in nesmotrnimi ukrepi že omajal ravnotežje v naravi ali ga celo porušil. Človeka je prevzela pretirana samozavest, da je neomejen gospodar narave; zato misli, da jo lahko poljubno spreminja in oblikuje po svojih željah in potrebah, ne da bi spoštoval naravne zakone in upošteval človekove potrebe po živi, neposredni zvezi z naravo, ki je ni mogoče z gospodarskimi in tehničnimi pridobitvami enakovredno nadomestiti.

Žive in nežive sile v naravi delujejo počasi. Vsi naravni procesi so trdno povezani z dolgo verigo vzrokov in posledic. Iz vsakega člena te verige izhajajo novi in se povezujejo v manjše verižne splette, ki so med seboj sklenjeni v eno nedeljeno ekološko vzročno skupnost. Škoda, ki nastaja s trganjem katerekoli člena v tej verigi, ni takoj opazno, saj je narava v svoji prožni zgradbi zelo prilagodljiva in popravi marsikatero škodo brez vidnih posledic. Če pa se škoda množi in stopnjuje, se pokažejo v naravi svarilna znamenja porušenega ravnotežja. Človeka in njegovega okolja ne ogrožajo le tehnične naprave in izkoriščanje naravnih bogastev, ampak tudi posegi, ki rušijo podobo našega okolja. To se dogaja z neprimernim oblikovanjem okolice, z neprimernimi predmeti in objekti – arhitekturo, s hrupom, svetlobo in podobnimi pojavi, ki ne le fizično, temveč tudi psihično obremenjujejo človeka in škodujejo njegovemu obstoju.

Sociološki vidik ⁴

Pomen in vlogo lokalnega prebivalstva v projektih za razvoj podeželskih skupnosti so strokovnjaki začeli odkrivati šele v poznih sedemdesetih letih. Razlogov za "odkritje" lokalnih prebivalcev kot nosilcev razvojnih projektov je več in izhajajo predvsem iz dejstva, da le-ti absolutno svoj lokalni ruralni prostor najbolje poznajo, vidijo in razumejo.

Osnovni pogoj za uspeh katerega koli razvojnega projekta na podeželju je vključevanje lokalnega prebivalstva. Uresničitev tega pogoja še ne zagotavlja uspeha uresničitve zastavljenih ciljev. Slaba usposobljenost ljudi za konkretne akcije, zavist in medsebojni spori, ki jih ni mogoče zgladiti, prekinjena strokovna pomoč ali dotok potrebnih finančnih sredstev od zunaj je le nekaj možnih razlogov za neuspeh ali le delni uspeh razvojnega projekta. V vsakem primeru je potrebno lokalno prebivalstvo usposobiti za aktivno sodelovanje v razvojnih projektih.

Vsebine in metode usposabljanja so prilagojene konkretnim razmeram in temeljijo na spoštovanju izkušenj, znanj in vrednot ljudi, ki jih projekt zadeva. Vključevanje prebivalcev v posamezne faze in področja projekta je različno intenzivno odvisno od naloge posameznika ali skupine.

Vidik trajnosti ⁵

Če je neka dejavnost trajnostna, se praktično gledano lahko nadaljuje v nedogled. Kadar neko dejavnost kot trajnostno definirajo ljudje, to naredijo na osnovi tistega, kar vedo v določenem trenutku. Dolgoročne garancije za trajnost ne more biti, ker mnogi dejavniki ostajajo neznani ali nepredvidljivi. Potrebno je biti previden v ukrepih, ki bi lahko vplivali na okolje, skrbno preučevati učinke ukrepov in se hitro učiti na svojih napakah. Svetovna komisija za okolje in razvoj je definirala trajnostni razvoj kot razvoj, ki zadosti današnjim potrebam, dopušča in nudi pa enako tudi prihodnjim generacijam.

Ekonomski vidik ⁶

Ekonomski pomen turizma se kaže v njegovih vplivih na razvoj narodnega gospodarstva, ekonomski učinki pa izvirajo iz turistične potrošnje. Posredno ima turizem zaradi svojega vpliva na vrsto drugih dejavnosti tudi širši družbeni pomen.

Položaj, v kakršnem se je znašlo turistično gospodarstvo, zahteva poleg normalnega spodbujanja razvoja tudi posebne ukrepe, ki bodo omogočili visoko raven turističnega prometa. Sanacija sedanega stanja v turističnem gospodarstvu mora omogočiti tak razvoj turizma, kot ga narekuje strategija za življenje po načelu trajnosti.

Izhajajoč iz dolgoročnih usmeritev in trenutnih razvojnih potreb, morajo ekonomski ukrepi zagotoviti:

- hitro sanacijo in obnovo nastanitvenih objektov ter dopolnitev objektov in ponudbe turističnih centrov z usposobitvijo manjših zmogljivosti;
- izboljšanje komunikacij in komunalne infrastrukture, ki ne bo namenjena le turizmu, temveč tudi domačemu prebivalstvu in sanaciji okolja;
- ugodnosti pri nakupih blaga in storitev pri nas (prometni davek, spodbujanje izvoza storitev);
- privlačnost za tuja vlaganja;
- redno in dopolnilno izobraževanje;
- turistično vrednotenje naravnih in kulturne dediščine;
- promocijo Slovenije.

Učinki ekonomskih ukrepov bi se pokazali predvsem v izboljšanju kakovosti nastanitvenih storitev in povečanju števila osnovnih zmogljivosti.

Z izrabo zmogljivosti kmetij in gospodinjstev in z izgradnjo manjših zmogljivosti bi omogočili dodaten zaslužek ob manjšem poslovnem tveganju.

Vložena sredstva v pospeševanje dejavnosti bi se na podlagi počasnega dohodka ne le povrnila, ampak tudi povečala.

Turistični vidik ⁷

Danes so potovanja čedalje bolj povezana z novimi motivi, ki odstopajo od potreb po oddihu po napornem delu. Velike spremembe v vsebini in načinu dela in z njim povezanega proslega časa ter v razvoju prometa in telekomunikacij spodbujajo povsem nove vrste potovanj, ki se jih v praksi težko ločuje na turistična in neturistična. Potovanja in z njimi turizem so postala sestavina sodobnega načina življenja.

Turistična ponudba, ki sledi novemu povpraševanju, ne zaobsega le storitev, ki so povezane z oddihom, ampak tudi z delom, izobraževanjem itd. V njeno oblikovanje so tako vključene najrazličnejše dejavnosti in panoge, zaradi česar dejansko izginja ločnica med turističnimi in neturističnimi dejavnostmi ter med gospodarstvom in negospodarstvom.

Ne glede na način spremljanja potovanj in metodologij preverjanja odnosov, ki se realizirajo s pomočjo turizma, ostaja dejstvo, da razvite evropske države ustvarijo 6 % bruto nacionalnega produkta s turizmom (Parks for Life, 1994) in ga zato tudi obravnavajo kot zelo pomembno sodobno industrijo. Ta pomen je razviden predvsem:

- iz politike stimuliranja razvoja posameznih dejavnosti in infrastrukture,
- na podlagi razvitosti informacij in promocije turizma, za kateri skrbi javni sektor.

Turizem je za Slovenijo razvojna priložnost zato, ker lahko različni produkti zaradi svoje kakovosti in omejene proizvodnje dosežejo ustrezno ceno le s pomočjo izvoza na domačih tleh, to je neposredno s prodajo turistom iz tujine. Prav sredstva, ki jih turisti ustvarijo v tujini in porabijo pri nas za nakup blaga in storitev, so najbolj dragocen vir dohodka zasebnega in javnega sektorja.

Sodoben razvoj turizma upošteva socialne, ekonomske, prostorske in politične privine, skupaj z njihovim preteklim razvojem, sedanostjo in bodočnostjo. Brez tega

spleta namreč ni mogoče ustrezno opredeliti razvojnih vizij in ciljev ter sredstev za njihovo uresničitev.

Prostorsko načrtovalski vidik ⁸

Navidezno podobni in medsebojno primerljivi prostorski pojavi svetovnih razsežnosti so v Sloveniji posledica burne povojne urbanizacije in so v sočasni degradaciji kot kompleksnem procesu našli svojo dimenzijo tudi v izoblikovanosti slovenskega prostora.

Oblikovanje pojmuje arhitekti, urbanisti in likovni oblikovalci kot dejanje, ki daje prostoru in predmetom poleg vizualnodoživljajske vrednosti in načrtovane funkcionalne namembnosti še posebne kulturne in simbolne pomene. Tudi ob oblikovanju podeželskega prostora se nam najprej utrne misel o prostoru kot likovno-estetski kategoriji. Pojem oblikovanja prostora pa je vendarle kompleksnejša kategorija od zgolj estetske.

Procesi in odločitve, ki vplivajo na potek oblikovanja prostora, so večplastni. Značilne poteze kulturnokrajinskemu prostoru daje predvsem njegova gospodarska raba. Oblika je tako odvisna od vrste rabe prostora in stopnje družbenoekonomskega, tehnološkega in kulturnega razvoja, kar daje krajini neodvisno od prevladujočih estetsko vrednostnih kriterijev podobo gospodarno urejenega prostora. Šele posredno, s priznavanjem elementov funkcionalne estetike pridobi prostor tudi značbo likovne kvalitete.

Vsi subjekti, udeleženi v procesu urejanja prostora, morajo razviti sposobnost, da z izdelavo lastnih razvojnih modelov izrazijo svoje specifične prostorske in organizacijske potrebe. V postopku soočanja delnih razvojnih modelov se razkrijejo navzkrižni interesi v prostoru oziroma se oblikuje način za njihovo medsebojno usklajitev.

Arhitekturni vidik ⁹

Problem kvalitetnega bivalnega okolja ja danes osnovna tema tako laične kot strokovne javnosti in

politike. To ni več le "urbanizacija" naselij s svojimi sanitarnimi ali godpodarskimi predpisi, temveč gre za celostna razmerja vsega, kar lahko na predpise vpliva. Ta razmerja le počasi postajajo sestavina strokovnih ali političnih odločitev o načrtu rabi in varovanju prostora.

Prostorska arhitekturna dediščina v podeželskem prostoru upošteva tako specifične dosežke in spomenike, kot tudi geografsko značilne sestavine stavbne dediščine, ki postaja sestavni del varstvene in razvojne politike načrtne rabe prostora.

"Priporoča se prenova in varovanje vseh, tudi najbolj skromnih stavb, če le te sooblikujejo identiteto prostora. Promovira se tiste sodobne lokalne arhitekture, ki so utemeljene iz stavbne dediščine" (Fister, 1993).

Za arhitekturne spomenike vseh vrst velja, da naj bi bila prav od kvalitete varovanja kulturne dediščine v najširšem pomenu (predvsem identitete arhitekture in prostora) odvisna tudi gospodarska in bivalna uspešnost posameznih okolij. Vrednote, ki te kvalitete določajo, so: avtentičnost, ohranjenost, originalnost, celovita identiteta in kontinuiteta identitete prostora.¹⁰

4. Pristop arhitekta – miselna zveza

Posebnost slovenskega prostora je izjemna raznovrstnost, kjer se na tako majhni površini križa toliko kultur, klimatskih pogojev, geoloških sestav in s tem tudi načinov življenja, arhitekturnih stilov itd. Kje in kaj graditi? Kje in kaj prenoviti ali obnoviti? Odgovori na ta vprašanja so odvisni od mnogih faktorjev: primernost zemlje in materialov, premoženjsko stanje in prizadevanje lastnikov ali investitorjev, regionalne posebnosti in značilnosti, težnje itd.

Končno bi morali biti najmočnejši faktorji krajinska podoba, podnebje in regionalna identiteta, ki dajo arhitekturni podobi končni pečat.

Glede na tradicionalnost, regionalno izročilo in seveda pestrost enega in drugega v Sloveniji ni mogoče govoriti o tipskem arhitekturnem oblikovanju na podeželju. Govorimo pa lahko o univerzalnem pristopu arhitekta oziroma o metodologiji, ki temelji na večslojnem razumevanju regionalne tipike in identitete. Na takšen način projektant vedno obravnava vsak primer posebej.

Dejstvo je, da se potrebe in način življenja modernega človeka razlikujejo od tradicionalnih. Interpretacija tradicionalnih oblik in materialov je lahko kljub svoji drugačnosti dobro umeščena v ruralni prostor in predstavlja nadaljevanje večstoletnega razvojnega procesa, ki ohranja prepoznavne regionalne ali lokalne značilnosti.

Smiselno bi bilo združiti vse nivoje regionalnih značilnosti in posebnosti za vsako regijo posebej. Z analizami obstoječih področij: etnoloških, socioloških, grajene dediščine, arhitekturnih detajlov, krajinske podobe in ekonomske strukture bi lahko ob upoštevanju današnjega časa in prostora dobili potrebno osnovo za postavitev izhodišč in smernic arhitekturnega oblikovanja.

mag. Mitja Pavliha, dipl. inž. arh., Ljubljana

Opombe

- ¹ Povzeto po Bogataj, J.: Raba in zloraba dediščine podeželja, Celoviti razvoj podeželja – raziskave, projekti razprave, Biotehniška fakulteta, Ljubljana 1995.
- ² Povzeto po Jeršič, M.: Turizem kot možnost in nevarnost za ohranitev naravne in kulturne krajine, Slovenija 88, SAZU, Ljubljana 1989.
- ³ Povzeto po Strojina, T.: Družbena ozaveščenost in gibanje, Slovenija 88, SAZU, Ljubljana 1989.
- ⁴ Povzeto po Barbič, A.: Prebivalci kot cilj in kot nosilci razvojnih projektov podeželskih skupnosti, Prihodnost slovenskega podeželja, Dolenjska založba, Novo mesto 1991.
- ⁵ Povzeto po IUCN, UNEP, WWF.: Skrb za zemljo – Strategija za življenje po načelu trajnosti, Švica, Gland 1991.

- ⁶ Povzeto po Sirše, J., Stroj-Vrtačnik, I., Pobega, N.: Strategija razvoja slovenskega turizma, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana 1993.
- ⁷ Povzeto po Uradni list: Resolucija o strateških ciljnih na področju turizma v republiki Sloveniji s programom aktivnosti in ukrepov za njeno izvajanje, UL št. 7, 1995.
- ⁸ Povzeto po Gabrijelčič, P.: Urejanje in oblikovanje podeželskega prostora, Dolenjska založba, Novo mesto 1991.
- ⁹ Povzeto po Flster, P.: Arhitekturne krajine in regije Slovenije, Zavod RS za prostorsko planiranje, Ljubljana 1993.
- ¹⁰ Glede na zgoraj naštetu nova razmerja v lestvici vrednot arhitekture, stavbne dediščine, naselbin in oblikovanega prostora ter glede na stanje in razumevanje teh pomenov na Slovenskem je profesor P. Fister v knjigi Arhitekturne krajine in regije Slovenije zelo natančno opredelil izhodišča določanja arhitekturne identitete prostora.

Viri in literatura

- Edwards, R.: Fit for the Future: Report of the National Parks Review Panel, Countryside Commission Publications, Manchester 1991.
- Forman, R.: Landscape Ecology, John Wiley & Sons, New York 1986.
- Gabrijelčič, P.: Urejanje in varstvo kulturne krajine, magistrska naloga, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, FAGG, Ljubljana 1985.
- Lane, B.: Will Rural Tourism Succeed?, Rural tourism development project, Department for Continuing Education, University of Bristol, Bristol 1995.
- Local Plan: Policies, Brecon Beacons National Park, Wales 1995.
- Ogrin, D.: Razpobja naše krajine, Mladinska knjiga, Ljubljana 1976.
- Ogrin, D.: Vrednotenje kulturne krajine v Sloveniji, Poročilo za leto 1986, Biološka fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1986.
- Parks for Life: Action for protected Areas in Europe, zbornik, Brussels 1994.
- Tourism in National Parks: A Guide to Good Practise, Glasgow & Ass., Glasgow 1993.

Mitja Pavliha, dipl. inž. arh., je 19. marca 1997 na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani pred komisijo v sestavi: prof. dr. Vladimir Brezar (dekan), prof. dr. Janez Bogataj (FF), doc. dr. Boris Leskovec, in prof. mag. Peter Gabrijelčič (študijski mentor), uspešno zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom *Človeku in okolju prijazne oblike turizma v slovenskih zavarovanih območjih – arhitekturni vidiki*.

Ivan STANIČ

Planiranje skozi komunikacijo

Obveznost participacije pri planiranju je nedvoumno načelo, ki izvira iz želje po doseganju demokratičnosti tudi na področju urejanja prostora. Zato je participacija tudi vsebovana v postopkih sprejemanja planskih (in urbanističnih) dokumentov oziroma je predpisana kot obvezen del planskih postopkov v večini sodobnih razvitih držav. V veljavnih predpisih s področja urejanja prostora v Sloveniji naj bi bila strokovna (tehnična) legitimizacija posegov bila zagotovljena z predhodnimi pogoji in pozneje soglasji na dopolnjene osnutke, širša javna legitimizacija skozi postopke javnih razgrnitev in javnih razprav, ki sledijo izdelanim osnutkom posameznih dokumentov, politična legitimizacija planerskih namer pa skozi sprejemanje teh dokumentov od izvoljenih predstavnikov skupnosti (v občinskih svetih, nekoč občinskih skupščinah) v pristojnih telesih reprezentativne demokracije.

Da planiranje v sodobnem svetu le ni inercialno nadaljevanje v industrijski družbi zapovedanih norm kvantitativne rasti ter ob soočenju z lokalnimi interpretacijami globalnih vrednostnih nasprotij, se v zgodnjih demokracijah pojavlja ideja o prekvalifikaciji planiranja iz predvsem tehnične discipline v kombinirano tehnološko-družbeno-ekonomsko. Torej, planiranje v zanki civilizacijske perpetuacije ni več usmerjeno iz tehnološke podstatu družbe v družbene odnose, ki jih tehnologija omogoča (v tem prispevku so mišljene predvsem zgradbe in združbe zgradb), temveč prav obratno (tudi Healey, 1992).

Patsy Healey ponuja komunikativni koncept planiranja, ki naj bi: "...nadomestil samoreferenčno racionalnost avtonomnega subjekta, ki je osnovan na načelih logike in

znanstveno formuliranega empiričnega znanja kot vodilnih. Novi koncept razumevanja je proizvod med-subjektivnega napora za medsebojno razumevanje. Planerske prakse se preusmerja, tako da bi omogočile komunikacijsko prepoznavanje razlogov" (1992, str. 147). Vprašanje torej ni več **Kako?**, temveč **Zakaj?**, planiranje in vsebina planov pa način izbora, ki sledi po razpravi (participaciji?).

1. Participacija v urbanističnem oblikovanju

Participacijo pri urbanističnem oblikovanju je potrebno razumeti kot dejavnost sodelovanja planerjev s "skupnostjo", pri čemer letani homogena masa z enotnim vrednostnim sistemom, pogledom na prostor ali zavestjo o prostoru. V postopku participacije naj bi se hkrati vršile odvijale oblike legitimizacije razvojnih hotenj zaradi značaja urbanističnega oblikovanja kot specifične politične, ekonomske, socialne in oblikovalske dejavnosti.

Torej gre za postopek pridobivanja in razširjanja idej o razvoju v prostoru v kar najširši možni populaciji, tj. dvosmerno komunikacijo med načrtovalci in uporabniki.

Kot pravi Robinson: "V resnici obstaja mnogo interesnih skupin z različnimi pogledi in željami; obstajajo tudi razlike znotraj samih skupin; so tudi posamezniki, ki jih problemi skupnosti in politike ne zanimajo; zaradi tega je izid participacije pogosto izvajanje prisile posameznih skupin nad skupnostjo oziroma zmanjševanje možnosti vpliva drugih (zlasti žensk, etničnih skupin in nezaposlenih)" (Robinson, 1991, str. 70).

Glede urbanističnega oblikovanja kot dejavnosti načrtovanja možne končne materializacije v prostoru gre za oblikovanje stičnih prostorov različnih arhitektur, večinoma različnih avtorjev in praviloma zgrajenih v različnih časovnih obdobjih, za različne skupine in posa-